

Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden TürkAkım Projesi

YUNUS FURUNCU

- TürkAkım projesi nedir?
- TürkAkım projesinin enerji güvenliđine etkileri nelerdir?
- Karşılıklı bağımlılık açısından nasıl değerlendirilmelidir?

GİRİŞ: TÜRKAKIM NEDİR?

TürkAkım Rus gazının Karadeniz'in altından geçirilecek boru hatları aracılığıyla önce Türkiye, ardından da Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla planlanmış bir projedir. Her biri yıllık 15,75 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahip iki ayrı boru hattından oluşan proje toplam 31,5 milyar metreküp doğal gaz transfer edecek şekilde planlanmıştır. Rus doğal gazının ilk kez Türkiye aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören proje ile Türkiye'nin bölgedeki enerji ticaretindeki önemi daha da artmaktadır.

TürkAkım açık deniz 1. ve 2. ile kara 1. ve 2. kısımlarından oluşmaktadır. Açık deniz bölümünde yer alan iki hattın inşası ve işletimi Rus enerji şirketi Gazprom tarafından üstlenilmiştir. Kara bölümünde yer alan ve Türkiye'ye doğal gaz arzı sağlayacak olan hattın inşası ise BOTAŞ tarafından gerçekleştirilmektedir. Kara bölümündeki Avrupa'ya gaz transfer etmesi

planlanan diğer hattın inşası ve işletimi ise yüzde 50 oranında ortaklık payı ile Türkiye ve Rusya'nın belirleyeceği şirketler tarafından kurulacak bir şirket tarafından yapılacaktır.

Halihazırda Rus doğal gazının Türkiye'ye transferini sağlayan iki hattın biri olan Batı Hattı Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan topraklarından geçerek Malçoçlar'a ulaşmaktadır. Fakat Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan siyasi ve ekonomik gerginlikler Batı Hattı'ndan Türkiye'ye arz edilen doğal gazda zaman zaman kesintiler yaşanmasına neden olmaktadır. Batı Hattı'ndan alınan yıllık toplam 14 milyar metreküp gazın mevcut sözleşmelerin şart ve koşulları değişmeksizin TürkAkım'ın birinci hattı üzerinden Türkiye'ye teslim edilmesi planlanmaktadır. Böylece aracı ülkelere gerek kalmaksızın direkt olarak Rusya'dan Türkiye'ye gaz tedarik edilecek ve üçüncü taraflardan kaynaklı muhtemel kesintilere maruz kalınması sorunu ortadan kaldırılacaktır.

YUNUS FURUNCU

Viyana Ekonomi Üniversitesi'nde lisansını tamamlayan Yunus Furuncu, aynı üniversitede "Türkiye'de Bankacılık ve İstanbul'da Bankaların Dağılımı" başlıklı tezi ile 2009 yılında yüksek lisans eğitimini bitirdi. 2012-2016 yılları arasında Düzce Üniversitesi'nde "Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı" ile ilgili yazdığı doktora tezi ile doktorasını alan Furuncu SETA enerji masasında araştırmacı olarak çalışmaktadır.

ŞEKİL 1. TÜRKAKIM DOĞAL GAZ BORU HATTI PROJESİ

Kaynak: TurkStream

2013'te Ukrayna'da meydana gelen iç savaş ve sonrasında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı Batı dünyası ile Rusya arasındaki ilişkilerin seyrini olumsuz etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bloklaşma Ukrayna krizinin ardından yeniden gündeme gelmiştir. Ukrayna krizinin patlak vermesinin ardından ABD ve AB, Rusya'ya karşı ticari kısıtlamalar getirme kararı almış, Rusya da Ukrayna'yı by-pass edecek yeni alternatif arayışına başlamıştır. Bunun sonucunda Rusya tarafından gündeme getirilen Güney Akım projesi AB tarafından veto edilmiş ve proje rafa kaldırılmıştır. 1 Aralık 2014'te Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette Güney Akım'a alternatif olarak geliştirilen TürkAkım projesini duyurmuştur.¹ Böylece Türkiye ve Rusya ilk kez farklı ülkelere yönelik bir doğal gaz projesinde beraber çalışmaya başlamıştır.

Türkiye, bölgesinde bir enerji merkezi olma yolunda stratejiler geliştirmekte ve somut adımlar atmaktadır. Bu doğrultuda ilk kez TANAP projesi ile Hazar gazının Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması için gerekli girişimlerde bulunulmuştur.

1. Emel İlter ve Hülya Kınık, "Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı ve Türk Akımı", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Sayı: 18, (2017), ss. 185-200.

TürkAkım kapsamında inşa edilecek ikinci kara bölümü ile de Rus menşeli doğal gazın Türkiye aracılığıyla Güneydoğu Avrupa'ya arz edilmesi sağlanacak ve Türkiye'nin doğal gaz ticaret merkezi olma hedefine büyük katkı sunulacaktır.²

Türkiye'ye doğal gaz arzı sağlayacak ilk hattın ve Avrupa'ya gaz ulaşımına imkan tanıyacak ikinci hattın açık deniz kısmındaki inşaat çalışmalarında sona gelinmiştir. Bununla birlikte kara kısmındaki çalışmalar devam etmektedir. Her iki hattın da 2019 sonunda işletmeye alınmasıyla TürkAkım projesinin başta enerji güvenliği olmak üzere birçok alana etkisinin olacağı anlaşılmaktadır.³

TÜRKAKIM'IN ENERJİ GÜVENLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Enerji güvenliği hem üretici hem de tüketici ülkeler açısından önemlidir. Konu özellikle son yıllarda istikrar, sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve dış politika ile birlikte anılmaya başlamıştır. Yıllık 31,5 milyar

2. "Kanun Tasarısı (1/788) ve Dışişleri Komisyonu Raporu", Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sıra Sayısı: 441, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018).

3. "Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri", ETKB, www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Doğal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018).

metreküp doğal gaz akışını sağlayacak olan TürkAkım projesi Rusya ve Türkiye için olduğu kadar AB ülkeleri için de enerji arz güvenliğinin artırılması noktasında kilit bir öneme sahiptir.

Enerjide dışa bağımlı olan Türkiye jeopolitik açıdan önemli bir konumda bulunmasıyla enerji kaynaklarına sahip ülkeler ile bu enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan AB ülkeleri arasında bir köprü niteliğindedir. Türkiye coğrafi konumu sayesinde Hazar Havzası ve Ortadoğu enerji kaynaklarının başta Avrupa olmak üzere uluslararası enerji piyasalarına aktarılmasında koridor görevi görmektedir. AB'nin enerji güvenliği konusunda Türkiye ile jeopolitik konumu nedeniyle iş birliği yapma potansiyeli oldukça yüksektir. Nitekim Rusya tarafından Güney Akım projesine alternatif olarak TürkAkım'ın ve yakın dönemde Azerbaycan ile TANAP'ın imzalanması Türkiye'nin bu konumunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla Avrupa, Rusya, Hazar Havzası, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz coğrafyasının merkezinde yer alan Türkiye'nin bölgede önemli bir enerji üssü haline gelmeye aday olduğu TürkAkım ile daha da belirginleşmektedir.

Türkiye'nin batısı ile Avrupa ülkelerinin bir kısmı doğal gaz konusunda halen Ukrayna üzerinden gelen görece eski bir boru hattına bağlı durumdadır. Söz konusu boru hattı 20 yılı aşkın süredir yeterli yatırım ve yenileme gerçekleştirilmemesi nedeniyle güvenilirliğini yitirmiştir. Dolayısıyla enerji arzında bu boru hattına bağımlı ülkeler açısından riskli bir durum ortaya çıkmaktadır.⁴ TürkAkım projesi kapsamında Türkiye'de ve diğer bölge ülkelerinde gerekli altyapının geliştirilmesi ile sektörün modernizasyonu da desteklenecektir. Böylece enerji güvenliği artırılmış olacaktır.

Bulunduğu konum itibarıyla Türkiye zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelere komşu durumdadır. Enerji zengini olan ülkelerin gerçekleştirmek

4. "Sağlayacağı Yararlar", TurkStream, turkstream.info/tr/project/benefits, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018).

istediği projelerde aktif rol almaya gayret göstermekte ve fırsatları değerlendirmektedir. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan kriz sonucunda gaz arzında sıkıntılar yaşayan ülkelere biri olan Türkiye, TürkAkım projesiyle özellikle kış aylarında önemi daha da artan doğal gaz arzının güvenliğini artıracaktır. Bunun yanında Türkiye, doğu-batı ve kuzey-güney yönlü boru hatlarının hayata geçirilmesi ile enerjide merkez olma hedefine daha da yaklaşacaktır.

Projenin Avrupa ülkelerine gaz transfer edilmesini öngören kısmında henüz netlik kazanmamış durumlar söz konusudur. AB Komisyonunun aldığı bir karara göre enerji ithalatı sürecinde üretici ve tedarikçilerin farklı firmalar olması gerekmektedir. Enerjide tekelleşmeye karşı alınan bu karar –projenin Türkiye kısmında hem üretici hem de tedarikçinin Gazprom oluşu göz önünde bulundurulduğunda– mevcut haliyle TürkAkım'dan AB ülkelerine gaz akışında engel teşkil etmektedir.⁵

Projede netlik kazanmamış bir diğer mesele ise boru hattının Türkiye'den sonra hangi ülkelere ulaştırılacağıdır.⁶ İkinci hattan gelecek doğal gazın nasıl değerlendirileceği ile ilgili birçok alternatif bulunmaktadır. Bunlardan ilki Bulgaristan üzerinden Sırbistan'a ulaştırılmasıdır. İkincisi ise TANAP'ın devamı niteliğindeki TAP'ta olduğu gibi Yunanistan üzerinden İtalya'ya ulaştırılmasıdır. Bir diğer seçenek ise Türkiye sınırına sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisi kurularak buradaki doğal gazın LNG tankerleriyle pazarlanması şeklinde özetlenebilir. LNG formatına giren doğal gazın tedarikçisi farklı olacağı için AB Komisyonunun kararına takılmayacağı düşünülmektedir. Birçok alter-

5. I. Gurbanov, "In the Search of New Partners: Putin's Turkic Stream for Turkey", Natural Gas Europe, 2015, www.naturalgaseurope.com/new-partners-putin-turkish-stream-turkey, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018).

6. "South Stream Bilateral Deals Breach EU Law, Commission Says", EurActiv, 2015, www.euractiv.com/section/competition/news/south-stream-bilateral-deals-breach-eu-law-commission-says, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018); A. Lossan, "Is Gazprom Cutting the Turkish Stream in Half?", Russia Beyond the Headlines, 2015, rbth.com/business/2015/07/17/is-gazprom-cutting-the-turkish-stream-in-half_47821.html, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2018).

natifinin olduğu anlaşılan projenin rotası AB'nin göstereceği tutuma göre şekillenecektir.

AB ülkeleri de Türkiye'ye benzer şekilde enerji güvenliği konusunda oldukça hassas davranmaktadır. 7 Nisan 2015'te Macaristan, Sırbistan, Makedonya, Yunanistan ve Türkiye Rus doğal gazının kendi pazarlarına ulaştırılması konusunda bir bildiri imzalamıştır. Beş ülke temsilcisi kaynak ve rota çeşitliliğinin artırılması noktasında Türkiye'den AB'ye gaz ticareti yapılmasıyla ilgili niyetlerini açıklamıştır.⁷ Özellikle TANAP ve TürkAkım projeleri ile Türkiye pazarında doğal gaz miktarının artması sonucu bunun AB ülkelerine de olumlu yansıtacağı görülmektedir.

TürkAkım ile birlikte Rusya'dan doğal gaz alan ülkelerin geçiş sıralaması değişmektedir. Batı Hatı'ndan Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan rotasından sonra Türkiye'ye doğal gaz geldiği için gaz maliyetinin içinde transit geçiş ücreti de bulunmaktadır. TürkAkım ile birlikte transit ülkeler ortadan kaldırılmaktadır. Böylece Türkiye doğrudan gaz tedarikini gerçekleştirebilecek, Bulgaristan veya Yunanistan ise ikinci ülke olarak gaz tedarik edebilme imkanına sahip olabilecektir. Bu Türkiye açısından aynı zamanda diğer ülkelere verilen transit ücretlerinin de ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.⁸

Rusya, Avrupa'ya doğal gaz satışının büyük bir bölümünü Ukrayna üzerinden gerçekleştirmektedir. Fakat TürkAkım projesinin hayata geçmesi halinde Rusya bir taraftan siyasi krizler yaşadığı Ukrayna güzergahına mecburiyetini azaltacak diğer yandan da yeni bir transit yol ile hem Türkiye hem de Avrupa pazarlarında doğal gaz tedarikine devam edebilecektir. Böylece TürkAkım ile enerji güvenliği noktasında Türkiye'nin önemi hem

Rusya hem de AB için daha da artacaktır. Ukrayna'ya bir diğer alternatif olan Nord Stream II'de ABD'nin şiddetli karşı çıkması sonucu yaşanan sorunlar sebebiyle TürkAkım'ın AB için önemi artmaktadır.

TÜRKAKIM İLE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK ARTIŞI

Liberal kurumsalcı teorinin açıklamaları üzerinden bakıldığında, TürkAkım ile birlikte Türkiye ile Rusya'nın karşılıklı bağımlılık düzeyleri yükselecektir. Böylece iki ülke arasındaki ilişki daha güvenli bir zemine oturmaya başlayacaktır. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin artması her iki aktörün de aralarında meydana gelecek sorunları bu iş birliğine zarar verecek düzeye getirmeden çözme yönünde politika izlemeleri sonucunu doğuracaktır.⁹

Türkiye'nin Azerbaycan ile ortak olduğu TANAP gibi projelerle enerji üssü konumunu güçlendirmesi ve kaynak ülkelerin çoğalması sonucu enerjide karşılıklı bağımlılık denkleminde Türkiye'nin öneminin arttığı görülmektedir. Enerji nakil güzergahları üzerinde stratejik bir öneme sahip olan Türkiye enerji merkezi olmaya adaydır. Bu nedenle geniş kapsamlı enerji transfer projelerinin geliştirilmesi karşılıklı bağımlılık açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye bilhassa doğal gaz konusunda kaynak çeşitliliğinin sağlanması için birçok projeye dahil olmuştur. İran-Türkiye ve Mavi Akım Doğalgaz Boru Hatları gibi mevcut hatların yanında geliştirilen yeni projeler, LNG terminallerinin kapasitesiyle birlikte sayısının artırılması ve doğal gaz depolama kapasitesinin yükseltilmesi ile doğal gaz tedarikindeki çeşitlilik artırılmaktadır.¹⁰ Bu gelişmelerle doğal gaz alımı yaptığı ülkelerle karşılıklı bağımlılık düzeyi artan Türkiye'nin enerji güvenliği noktasında kazanımları değerlidir.

7. "Joint Declaration on the Strengthening of Energy Cooperation", Greece MFA, 2015, www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/joint-declaration-on-the-strengthening-of-energy-cooperation-budapest-april-2015.html, (Erişim tarihi: 22 Haziran 2016).

8. N. Tsafos, "Don't Fear Turkey's Energy Power Play", The National Interest, 2015 nationalinterest.org/feature/dont-fear-turkeys-energy-power-play-11947?page=Show, (Erişim tarihi: 20 Ağustos 2016).

9. Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2001) *Power and Interdependence*, 3. baskı, New York, Addison Wesley Longman, 2001, s.9)

10. Türkan Budak, "Türkiye'nin Enerji Politikasında Tanap ve Türk Akımı", *Bilgesam Analiz*, (2017).

Türkiye'nin enerji arz kaynaklarını çeşitlendirmesi için enerji bağımlılığını azaltması ve arz güvenliğini artırması önemlidir. Bu çerçevede TürkAkım ve TANAP gibi kapsamlı projelerde yer almak elini kuvvetlendirecektir. Azerbaycan ve Rusya gibi enerji zengini ülkeler ile iş birliğinin güçlendirilmesi bölgesel ve küresel enerji denkleminde Türkiye'nin yer alması açısından kritik bir öneme sahiptir.¹¹

SONUÇ

İstikrarlı bir ekonomik gelişme ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilmenin temel sacayaklarından biri olarak kabul edilen enerji alanı ekonomik ve toplumsal gelişmeleri yakından etkilemekte ve bundan dolayı da devletlerin gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Yaşanan gelişmelerde görüldüğü gibi TürkAkım gibi uluslararası projeler de sadece enerji ile sınırlı kalmamakta, birçok alana tesir etmektedir.

Ukrayna'nın ekarte edilmesi ile transfer ülkelerle bağlı tehditlerin ortadan kaldırılması Türkiye'nin enerji güvenliği açısından somut bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında başka faydalarının da olduğu, TürkAkım projesinin ikinci kısmının yapılması durumunda uluslararası etkisinin artacağı anlaşılmaktadır.

11. Budak, "Türkiye'nin Enerji Politikasında Tanap ve Türk Akımı".

Türkiye enerjide merkez olma hedefi doğrultusunda önemli projelerde ortaklıklar yaparak ilerlemektedir. Bu projeler Türkiye'nin fiziki altyapısını güçlendirerek kapasitesini artırmaktadır. Türkiye kış aylarında daha fazla doğal gaz ihtiyacı duyması nedeniyle zaman zaman spot piyasa üzerinden LNG ithal etmektedir. Zaman ve miktar oranında Türkiye'ye esneklik verilmesi durumunda TürkAkım'ın ikinci hattından da Türkiye fiyatın spot piyasadan daha uygun olması koşulu ile gaz ihtiyacını giderebilir. Böylece Türkiye hem fiyat açısından avantajlı hem de tüketim dalgalanmalarına karşı alternatif bir kaynağa daha sahip olacaktır.

Çeşitlendirme, depolama, iletim-dağıtım kapasitesinin geliştirilmesi, doğal gaz piyasasının liberalleşmesi gibi çok önemli altyapı adımlar atılmasının yanı sıra üretici ve tüketici ülkelerle Türkiye'nin enerji üssü olma hedefi konusunda yeni projelerin yapılması Türkiye'nin enerji güvenliğini artırmaktadır. TANAP ve TürkAkım gibi projelerde aktör rolünü güçlendiren Türkiye'nin Türkmenistan, Irak, İran ve Akdeniz rezervlerinin potansiyelinin değerlendirilmesi konusunda da aktif rol alması önemlidir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu konsorsiyumlarla bu kaynakların AB'ye taşınması hem Türkiye'nin hem de AB'nin enerjide kaynak çeşitliliğini çoğaltarak enerji güvenliklerini artıracak ve Türkiye'nin enerjide merkez ülke olma hedefine katkı sunacaktır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya

06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı

No: 41-43 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite

1106 Washington D.C. 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Cairo

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen

Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985